

Az értelmi fogyatékossgal élő emberek inklúziójával kapcsolatos hazai kutatások összehasonlító elemzése

Comparative analysis of Hungarian research on the inclusion of people with intellectual disabilities

Orbán-Sebestyén Katalin¹, Farkas Judit², Sáringerné Szilárd Zsuzsanna³, Ökrös Csaba²

¹Testnevelési Egyetem, Sporttudományok Doktori Iskola, Budapest

²Testnevelési Egyetem, Budapest

³Semmelweis Egyetem, Pető András Kar, Budapest

E-mail: kata.orban.sebestyen@gmail.com

Összefoglaló

A hazai gyakorlatot és kutatást elemző jelenlegi munka előzménye, hogy a Magyar Sporttudományi Szemle 2020/2-es számában a szerzők feltérképező elemzést publikáltak az inkluzív sport attitűdváltozásokra gyakorolt hatásával kapcsolatos – a Speciális Olimpia Mozgalomban végzett – idegen nyelvű tanulmányokról (Orbán-Sebestyén és mtsai, 2020). A magyar inkluzív sport, különös tekintettel, az értelmi fogyatékossgal élő (másnéven: intellektuális képességzavarral élő) emberek sportolása és az azt szervező mozgalom – a Special Olympics, illetve annak hazai szervezete, a Magyar Speciális Olimpia Szövetség – fejlődése hazánkban kevésbé kutatott és dokumentált terület. Ugyanakkor az egyik legtöbbet vizsgált nemzetközi kutatási téma a mozgalomban érintettek integrációja, a társadalomhoz viszonyuló attitűdváltozások iránya és mértéke, valamint az inklúzió megjelenése. Ezért választottuk az említett fogalmak elemzését tanulmányunk témájának, amelyben hangsúlyozni szeretnénk továbbá az integráció és az inklúzió fogalmának különbözőségét is. A cél, hogy bemutassuk, hogy az inklúzió hogyan jelenik meg a hazai szakirodalomban, illetve milyen vizsgálatok zajlottak és milyen eredmények születtek a témával kapcsolatos kutatások révén a társadalom, a foglalkoztatás, a pedagógia és a sport területén.

Véleményünk szerint az értelmi fogyatékossgal élő emberekhez való pozitív irányú viszonyulás egyik leghatékonyabb eszköze az inkluzív sport, amely lehetőséget biztosít mind az átlagos intellektusú mind pedig a fogyatékossgal élő sportolótársak sportképességeinek fejlődéséhez és egymás iránti attitűdjük pozitív irányú változásához, ezért kiemelten kezeltük a témával kapcsolatos kutatásokat. Tanulmányunk

készítése során nem beavatkozó, kvalitatív kutatási módszert, szisztematikus irodalom-elemzést alkalmaztunk. A feldolgozott publikációk eredményeiből készített átfogó analízis segítségével elemeztünk számos hazai – inklúziót kutató – tudományos cikket négy témára lebontva, de célunk az volt, hogy megtaláljuk, hogy a sport inkluzív hatását mi befolyásolja a leghatékonyabban. Jelen összegző irodalom-elemzés segítségével a sportágazat szakpolitikai kutatói és sportszakemberei megismerhetik az intellektuális képességzavarral élő emberek társadalmi inklúziójának hazai megvalósításáról készített kutatások számos formáját, annak több évtizeden átívelő fejlődési folyamatát, valamint történeti hátterét. Az akadémiai szféra számára magyar nyelven eddig nem volt elérhető kifejezetten az inkluzív sporttevékenység társadalmi inklúzióra gyakorolt hatását vizsgáló szakirodalmi áttekintés, amely bemutatja az olvasónak azokat a területeket is, amelyek hatással vannak az értelmi fogyatékossgal élő emberek életminőségére. Eredményeink rávilágítanak arra az összetett mechanizmusra, amely az élet minden területén az elfogadásra ösztönöz, és amely bizonyítja, hogy egy alapvető komplex ismeret szükséges ahhoz, hogy a többségi társadalom az intellektuális képességzavarral élő személyeket ne csak a foglalkoztatás vagy a pedagógia, hanem a sport területén is befogadja.

Kulcsszavak: attitűd, integráció, inklúzió, sport, értelmi fogyatékossgal

Abstract

Prior to the current study analysing domestic practice and research, the authors published an exploratory analysis of foreign-language studies, which

examined the impact of inclusion through sport on attitude change in the Special Olympics Movement in the Sports Science Review 2020/2 (Orbán-Sebestyén és mtsai, 2020). The development of inclusive sport and especially the participation of people with intellectual disabilities in sport, as well as the development of the Special Olympics movement organized by the Special Olympics Hungary are areas not fully explored or documented in Hungary. At the same time, one of the most studied international research topics in social psychology is the integration of those involved in the Special Olympics movement, the direction and extent of changes in attitude towards society and the manifestation of inclusion, which is why the authors' chosen topic is the analysis of the aforementioned concepts. The aim of this paper is to show how inclusion is presented in the scientific literature in Hungary, what kind of surveys have been conducted and what results has research produced in society, employment, pedagogy and sport. The authors consider inclusive sport to be one of the most effective means to create a positive attitude towards people with intellectual disabilities as it enables both disabled and non-disabled athletes to develop as sportspeople and to improve their attitudes towards each other, therefore the research on that topic is a priority. A non-intrusive, qualitative research method, the systematic review of literature was used in this study. The results of Hungarian publications were analyzed and summed up focusing on four themes, but the main purpose was to find what factors influence the inclusive impact of sport in the most efficient way. This comprehensive analysis of literature can help researchers and practitioners in the sports sector to familiarize themselves with the many forms of research on the implementation of inclusion in Hungary, its development over several decades and its historical background. There has been no meta-analysis available in Hungarian for the academic sector which specifically examines the inclusive effect of sport and also introduces the reader to the areas that have an impact on the lives and lifestyles of people with intellectual disabilities. Our results highlight the intricate mechanism which promotes acceptance in all areas of life and demonstrates that the majority of society needs complex basic knowledge to accept people with intellectual disabilities not only in education and employment but also in sport.

Keywords: attitude, integration, inclusion, sport, intellectual disability

Bevezetés

Napjainkban már nem kérdés, hogy a társadalom értelmi fogyatékosokkal élő emberek iránti attitűd pozitív irányba történő változása és a társadalmi integráció az inklúzió megvalósításának segítségével érhető el. A társadalmi integráció legfőbb elve, hogy a társadalom minden tagjának egyenlő jogokat és lehetőségeket biztosítson, az inklúzió pedig befogadást, elfogadást jelent, amelynek alapelve, hogy a különbözőséget nem problémaként, hanem az oktatás vagy a munkafolyamat részeként kezeli (Kovács, 2016). Az inklúzió lényege, hogy a különbözőség mentén közeledjenek egymáshoz a társadalmi csoportok, figyelembe véve annak minden tagját, melynek eredményeként minden ember aktív és értékes humán erőforrássá válhat a társadalomban (Bíróné és mtsai, 2011). Az explicit módon, előre meghatározott kritériumok szerint szakirodalmi elemzés módszerével elkészített munkánk arra próbál rámutatni, hogy hazánkban az értelmi fogyatékosokkal élő emberek és környezetük életének mely területén jelennek meg az inklúzióval kapcsolatos kutatások, és ezek milyen irányú fejlődésen mentek keresztül az elmúlt évtizedek során. Véleményünk szerint a társadalmi inklúzió megvalósítása a sport által hatékony, így különösen fontosnak tartjuk, hogy az inkluzív sport vizsgálatával kapcsolatos tanulmányok elemzése révén levonjuk azokat a következtetéseket, amelyek segítséget nyújtanak az értelmi fogyatékosokkal élő emberek elfogadásában, befogadásában, integrációjában és minőségi életvitelük megteremtésében. A sport a kultúra része és egy olyan társadalmi alrendszer, amely jó közeget és interakciókat terem a másság, ezen belül a fogyatékosok elfogadtatására (Dorogi, 2012). A sportolás fontos szerepet tölt be az emberek közötti kapcsolatok kialakításában, így számottevő közösségteremtő hatással bír (Bíróné, 2004). Ha társadalom kapcsán vizsgáljuk a sport inklúziós szerepét, akkor említést kell tenni a sportklubokról, közösségekről, amelyek hozzájárulnak a hátrányos helyzetű vagy fogyatékosokkal élő személyek társadalmi befogadásához és ami nagyon fontos szempont, a kapcsolati tőkájük kialakításához (Kovács, 2016). A nemzetközi Speciális Olimpia mozgalomnak – amely világszerte ma már 200 országból közel 6 millió értelmi fogyatékosokkal élő embert mozgósít nemzetközi sportrendezvényein és társadalmi eseményein keresztül – is ez az elsődleges célja, és a szervezettel kapcsolatos kutatások is mind a közösség és az inklúzió erejét igazolják (Special Olympics, 2020). Analízisünket négy terület (inklúzió a társadalomban, inklúzió a peda-

gógiában, inklúzió a foglalkoztatásban és inklúzió a sportban) kutatásainak és elméleti tanulmányainak összevetésével végezzük, közös szempontokat keresve és rögzítve. Elemzésünket azonban két részletben mutatjuk be a téma sokszínűsége és terjedelme miatt, így ebben az első részben a társadalmi – a pedagógiában zajló – és a foglalkoztatásban történő inklúziót mutatjuk be. Célul tűztük ki, hogy megtaláljuk azokat a közös pontokat, amelyek egyértelműsítik, hogy a társadalmi inklúzió ereje a közösség építésén van és ebben nagy segítséget nyújt a sportos környezet és a sportolás mind az értelmi fogyatékosokkal élő emberek, mind pedig az átlagos intellektusú emberek számára. Eredményeinek segítségével a sportágazat szakpolitikai kutatóinak és sportszakembereinek szeretnénk a sport gyakorlatias jellege által megvalósítható, szociálpszichológiát és humánerőforrás-menedzsmentet alkalmazó szakmai segítséget nyújtani.

Kérdésfelvetés

Ahhoz, hogy összehasonlíthassuk azokat a tanulmányokat, amelyek a hazai értelmi és más fogyatékosokkal élő emberekkel kapcsolatos inklúziós kutatásokat mutatják be, olyan kérdéseket fogalmaztunk meg, amelyek választ adnak azokra a folyamatokra és jellegzetességekre, amivel mind a négy (vizsgált) területen megvalósuló inklúzió bemutatható. Így az alábbi kérdéseket tettük fel: 1. Milyen tényezők vezettek az inkluzív szemléletmód elterjedéséhez a modern kori társadalomban? 2. Hogyan változott és mi alapján fejlődött a többségi társadalom attitűdje az értelmi fogyatékosokkal élő emberek iránt? 3. Milyen tényezők vezettek az inkluzív szemléletmód megvalósulásához a pedagógiában? 4. Milyen változást idézett elő az inkluzív szemléletmód és ennek gyakorlati megvalósulása az értelmi és egyéb fogyatékosokkal élő emberek foglalkoztatása területén? 5. Milyen hatásai vannak az inkluzív sportnak a fogyatékosokkal élő emberek integrációjára és milyen gyakorlati megvalósítások születtek ennek kapcsán? Az utolsó kérdés megválaszolására a munkánk második részében kerül majd sor.

Anyag és módszerek

Az elemzés készítése során nem beavatkozó, kvalitatív kutatási módszerrel szisztematikus irodalom-elemzéssel dolgoztunk. A több hasonló célú vizsgálat eredményeiből készített összegző és elemző tanulmány olyan új eredményekre mutatott rá, amelyet korábban még nem foglaltak össze.

Irodalomkutatási stratégia és a vizsgálati szempontok

Vizsgálatunk első szempontja az volt, hogy megismerjük, az élet mely területein jelenik meg az inklúzió az értelmi fogyatékosokkal élőknél? A szisztematikus hazai szakirodalom-elemzésünket minden szegmens esetében egy rövid történeti áttekintéssel kezdtük, melynek célja, hogy lássuk azokat a tendenciákat, ami alapján összesíthetjük a jelenlegi helyzetet. Második szempontunk, hogy a hazai vizsgálatok célja – általában véve – a fogyatékosokkal élő emberek voltak-e vagy a kutatók fontosnak látták szűkíteni kutatásaikat az értelmi fogyatékosokkal élő emberek vizsgálatára. A harmadik szempont, hogy az ép intellektusú emberek egyes fogyatékosági típusok iránt milyen attitűddel rendelkeznek és ezek között melyik iránt elfogadóbbak. Tekintettel arra, hogy magyar nyelvű tanulmányok írják le a hazai helyzetet (két tanulmány kivételével, ahol a magyar kutató angol nyelvű cikket készített hazai kutatási eredményeiből), a szerzők a szokásos és ismert nagy nemzetközi adatbázisok helyett magyar nyelvű adatbázisokban keresték a forrásanyagot. Legismertebb, a magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa a „MATARKA”, amely 2012 hazai folyóirat tartalomjegyzékét, esetenként a teljes szöveget teszi kereshetővé. Felhasználtuk a Testnevelési Egyetem digitális és valós könyvtárának széles gyűjtőkörét és a kutatómódszertani szempontból elismert Google Tudós kereső felületét. Az **1. táblázat** összefoglalja az irodalom-kereső alkalmazások segítségével végzett összetett kereséseinket és a találatok számát. A keresett kifejezéseket az inklúzió szempontjából vizsgáltuk négy beazonosított területen (társadalom, pedagógia – oktatás, munka – foglalkoztatás és sport). A magyar kutatók körében végzett tanulmányokat a 'fogyatékos', 'fogyatékoság', 'fogyatékosokkal élő' kifejezések töredékszavával a „fogyaté*” töredékszó használatával kerestük. A keresett témánk a fogyatékosokkal – és azon belül az értelmi fogyatékosokkal – élő emberek társadalmi, pedagógiai és munkaerőpiaci szemszögből megfigyelésre kerülő inklúziója és a sportban megvalósuló inklúziója volt. Tekintettel arra, hogy a Speciális Olimpia mozgalommal kapcsolatosan egyáltalán nincsenek hazai kutatások, így a mozgalom magyar nevére történő keresés, nem hozott számunkra releváns eredményt. A fent leírt stratégia alapján készítettük el szisztematikus irodalmi elemzésünket. A téma komplexitásának figyelembevételével kapcsolatosan több területen is végeztünk keresést, így sok találat született, amiből a különböző expozíciókra és a kutatás tárgyát figyelembe véve az absztraktok elolvasása után 38 kutatást és elméleti tanulmányt vá-

1. táblázat. Szisztematikus irodalomkeresés összegzése

Table 1. Summary of systematic literature analysis

1. AZONOSÍTÁS			
Elektronikus adatbázisban talált közlemények		Egyéb keresés	
MATARKA, Google Tudós, TF digitális könyvtár, MTMT, Research gate		TF könyvtár	
2. SZŰRÉS			
Duplikációk kiszűrése	Eltérő kutatási téma	Nem releváns tanulmányok kiszűrése (helytelen találat, a téma csak említve van, de a tanulmány nem közvetlenül a témáról szól)	Nem humán alanyokról szóló tanulmányok
3. MEGFELELŐSÉG			
A kereső szavakra és kifejezésekre rákeresve		A szakirodalomban használt szinonima szavakra keresés	
Teljes szöveg alapján beválasztott közlemények		Kizárt közlemények kiszűrése	
4. BEVÁLASZTÁS			
A szűrés után a mennyiségi értékelésbe beválasztott tanulmányok	A szűrés után a minőségi értékelésbe beválasztott tanulmányok	A tanulmányhoz keresett jogszabályok és dokumentumok	
Összetett keresés	Találatok száma	Szűrés és feldolgozás	A tanulmányban hivatkozva
inklúzió	951	97	0
inklúzió, fogyaté*	470	55	0
speciális olimpia	76	1	0
inklúzió, fogyaté*, társadal*	446	38	12
inklúzió, fogyaté*, oktatás	440	38	15
inklúzió, fogyaté*, pedagóg*	395	40	
inklúzió, fogyaté*, munka	389	30	7
inklúzió, fogyaté*, foglalkoztat*	105	31	
inklúzió, fogyaté*, sport	148	22	19
inklúzió, értelmi, fogyaté*	296	20	
inklúzió, értelmi, fogyaté*, sport	118	8	
Jogszabályok, szakpolitikai dokumentumok	-	18	16
Összesen			69

lasztottunk ki, amelyet idéztünk, ehhez 16 jogszabályt és szakpolitikai dokumentumot is felhasználtunk.

A hivatkozott szakirodalmi tételek száma az átfedések miatt kevesebb, mint az összetett keresés egyes kategóriájában feltüntetett rekordok számának összege, mert egyes tanulmányok eredményeit több vizsgált területen is hivatkoztuk.

A tanulmányban használt legfontosabb alapfogalmak, definíciók

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés olyan tudatos tevékenységek összefoglaló neve, melyek a különféle (fizikai, érzékszervi vagy értelmi) fogyatékossgal élő emberek számára igyekeznek olyan körülményeket biztosítani, amelyek lehetővé teszik számukra minden olyan te-

vékenység elvégzését, amelyben akadályoztatva vannak (253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet).

Inkluzív sport és a sport általi társadalmi integráció

A sportolás jelentős szerepet tölt be az emberi kapcsolatok kialakításában, így fontos a közösségteremtő hatása is (Bíróné és mtsai, 2011; Siperstein és mtsai, 2003). A sport általi társadalmi integráció feladata, hogy a közösségben végzett sportolás által létrejőjön az elfogadó és empatikus attitűd, és kialakuljon a tolerancia és az együttműködés a különböző képességű sportolók között. Az inkluzív sportolás tehát abban segít, hogy a csoport tagjai egymás képességeit, lehetőségeit figyelembe véve képesek legyenek együtt sportolni és fejlődni. A sport segítségével megvalósuló társadalmi befogadás nemcsak a sze-

mélyiségformálásban tölt be fontos szerepet, hanem segíti a szocializációs folyamatokat, a tanulmányi eredményességet és a könnyebb beilleszkedést a munka világába a környezet által megteremtett befogadó légkör segítségével (Kovács, 2016).

Értelmi fogyatékoság, intellektuális képességzavar

Magyarország 2013. évi LXII. törvény 1. §-a a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi törvény módosítása alapján a fogyatékosággal élő személy jelenleg érvényben lévő definíciója a következő: „az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja;”

Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization) szerint a fogyatékoság egy ernyőfogalom, amely a csökkent teljesítőképességre, a test működésében fellépő károsodásokra, a korlátozottabb tevékenységekre és az élethelyzetekben való részvételi korlátozásokra vonatkozik (WHO, 2016; Kiuppis, 2018). Értelmi fogyatékoság, értelmi sérültség és intellektuális képességzavar mind szinonima kifejezések. Az értelmi fogyatékosággal kapcsolatos szóhasználat mind a magyar, mind pedig a nemzetközi szakirodalomban eltérő és az elmúlt több mint 100 évben állandó változásokon ment keresztül, amelynek oka az érintett személyekkel kapcsolatos kifejezések folyamatos változása, valamint a különböző országok és tudományterületek eltérő szóhasználat. A magyar pszichológia és gyógypedagógia napjainkban már az „intellektuális képességzavar” kifejezést használja a legtöbbit (Kálbli, 2019). Egy másik megközelítésből vizsgálódik az Amerikai Értelmi és Fejlődési Fogyatékosággal Élő Emberek Szervezete (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities). Az ő megfogalmazásuk szerint az értelmi fogyatékoság olyan képességzavar (fogyatékoság), amelyet mind az értelmi működés, mind az adaptív magatartás jelentős korlátai jellemeznek, és amely sok mindennapi társadalmi és gyakorlati készséget lefed. Ez a képességzavar általában 22 éves kor előtt megmutatkozik (Schalock és mtsai, 2021)

Sajátos nevelési igény

2011. évi CXC törvény a nemzeti köznevelésről, 25. pont: Sajátos Nevelési Igényű (továbbiakban: SNI), az a különleges bánásmódot igénylő gyermek,

aki a szakértői bizottság véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, halmozottan fogyatékos, autizmus spektrumzavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (tanulási, figyelem és magatartás zavarral) küzd.

Speciális Olimpia

A Special Olympics Inc. (továbbiakban: Speciális Olimpia és SO), az értelmi fogyatékosággal élő emberek nemzetközi sportszervezete, 1968-ban jött létre Washingtonban és jelenleg a világ legnagyobb sportszervezete, amely fogyatékosággal élő emberek sportolási, versenyzési lehetőségeit biztosítja nemzetközi szinten (Mysliwiec és mtsai, 2015). A Nemzetközi Olimpiai Bizottság 1988-ban ismerte el a Speciális Olimpia mozgalmat, mint a világ egyetlen sportszervezetét, amely a NOB mellett nevében is viselheti az olimpia kifejezést. A Speciális Olimpia mozgalom legfontosabb feladata, hogy értelmi fogyatékosággal élő gyermekek és felnőttek számára egész éven át tartó edzési és versenyzési lehetőséget nyújtson különböző olimpiai sportágakban. A Speciális Olimpia alapelve azon a meggyőződésen nyugszik, hogy ezek az emberek is képesek – megfelelő segítséggel – tanulni, ezáltal a társadalom aktív és hasznos tagjává válni, és ezzel párhuzamosan élvezni az élet adta örömeit – a munkában, az emberi kapcsolatokban, a szabadidős tevékenységekben, így a sportban is. A sportolás által fizikai, értelmi, szociális és mentális téren egyaránt fejlődnek, erőfeszítéseik eredményéből pedig ugyanúgy kamatozhatnak családtagjaik, társaik, segítők, mint a tevékenységüket figyelemmel kísérő „civil” környezet. A mozgalom filozófiája a fogyatékosággal élő ember saját erőfeszítésére, aktivitására épít. Napjainkban közel 200 országban, több mint 6 millió értelmi fogyatékosággal élő sportoló 32 téli és nyári olimpiai sportágban edz és versenyez (Wisinger, 2009; Special Olympics, 2020).

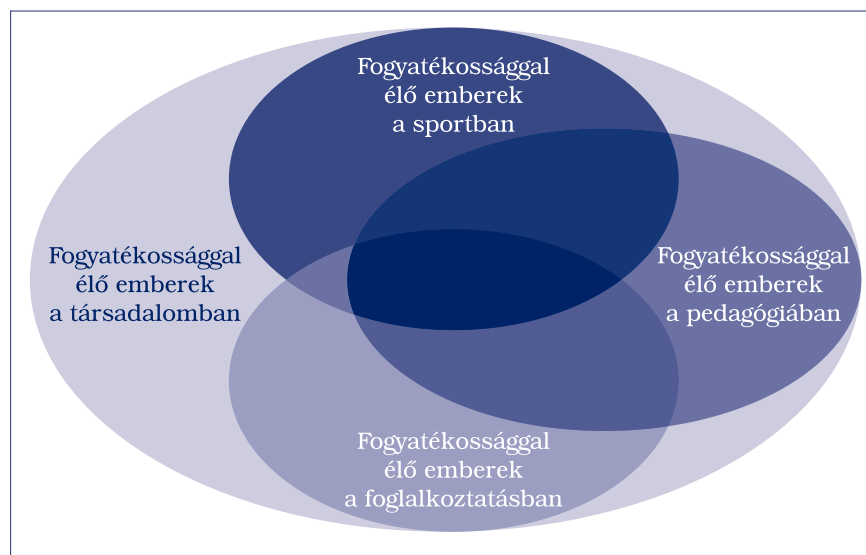
Eredmények

Az alábbiakban azon területek bemutatására vállalkozunk, amelyeken az inklúzió megjelenése tetten érhető, és annak hatására a társadalomban pozitív attitűdváltozás tapasztalható. Említést kell tenni arról is, hogy a társadalom nem volt mindig elfogadó és nyitott a fogyatékosággal élő emberek iránt, így sok területen nehézségeket okozott az integráció megvalósítása. Szintén lényeges megjegyezni, hogy a társadalom tájékozatlansága, az „ismeretlentől való félelem” nagy befolyásoló tényező még ma is, amely az értelmi fogyatékosággal élő emberek korábbi, az oktatásban, a munkaerőpiacon és a sportban is tal-

2. táblázat. A fogyatékos személyek esélyegyenlőségét előmozdító nemzetközi nyilatkozatok és cselekvési tervezetek (Forrás: Erdei Norbert, 2016 és a szerzők saját gyűjtése)

Table 2. International declarations and action plans promoting equal opportunities for people with disabilities

Év	Kiadó szervezet	Kiadott dokumentum címe
1948	ENSZ közgyűlés	Emberi jogok egyetemes nyilatkozata: jog, szabadság, biztonság, élet, kultúra, művelődés, vallás, véleménynyilvánítás joga.
1960	UNESCO	Az oktatásban történő diszkriminációról szóló konvenció.
1975	ENSZ közgyűlés	Nyilatkozat a fogyatékosokkal élő személyek jogairól.
1982	ENSZ közgyűlés	A fogyatékosokkal élő személyekre vonatkozó világprogram elfogadása.
1993	ENSZ közgyűlés	A fogyatékosokkal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályai.
1994	UNESCO	A Salamanca-i ajánlás: kimondja, a Sajátos Nevelési Igényű (SNI) gyermekek oktatása nem folytatható tovább szegregáltan.
2000	UNESCO	„Oktatást Mindenkinek” Program, mindenki számára elérhető és kötelező legyen az ingyenes alapfokú oktatás a lakóhelyéhez elérhető távolságban.
2000	Európai Unió	„Akadálymentes Európáért a Fogyatékosok Érdekében” A határozat hangsúlyozta, hogy egy akadálymentes Európa megteremtése speciális mértékeket követel meg a fogyatékos emberek érdekében és bejelentette, hogy 2003 a Fogyatékosok Európai Éve lesz.
2001	Európa Tanács	Tomar-i határozat: Részleges Megállapodás a Szociális Ügyek és Közegészségügy Területén, a fogyatékosokkal élő személyek rehabilitációjára és bevonására vonatkozó megállapodás.
2003	Európa Tanács	Malaga deklaráció: Célja, hogy megvalósításával a tagállamok javítsák a fogyatékos emberek és családjaik életminőségét, a hangsúlyt a társadalmi életben való aktív részvételre és integrációra helyezve, mivel a résztvevő alapuló és hozzáférhető társadalom az egész lakosság érdekeit szolgálja.
2003	Európai Unió	„A fogyatékosok Európai Éve” A Bizottság 2003. október 30-i közleménye az „Esélyegyenlőség a fogyatékkal élőknek: európai cselekvési terv” kiadása (2004-2010).
2006	ENSZ	ENSZ konvenció: az ENSZ Fogyatékosokkal élő Személyek Jogairól szóló Egyezménye.
2007	Európai Unió	Fehér könyv a sportról, 2.5 (15.) amely tartalmazza, hogy a fogyatékosokkal élő emberek speciális igényeinek figyelembevételével kell a sporthelyszínek kialakítását és építését szervezni.
2008	Európai Unió	Fehér könyv a sportról, 2.5 (16.) amely tartalmazza, hogy a Bizottság az Európai Unió fogyatékosági stratégiájának cselekvési tervében figyelembe veszi a sport jelentőségét a fogyatékkal élő emberek számára, és támogatja a tagállamok e területet érintő fellépéseit.
2010	Európai Unió	„A szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem európai éve”.
2018	Európai Unió	A fogyatékosokkal élő emberek jogainak gyakorlási lehetősége: https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/infographics/putting-uns-disability-convention-practice .
2021	Európai Unió	Az Egyenlőség Uniója. A fogyatékosokkal élő emberek jogainak stratégiája 2021-2030. Union of Equality. Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030.

1. ábra. A négy vizsgált szakterület egymáshoz viszonyított helyzete
Figure 1. The relative position of the field of study

pasztható szegregációját akadályozta, melynek nagy részben az Európai Unió és a hazai törvények megszületése és gyakorlati alkalmazása vetett véget. Az 1. ábra szemlélteti azt a négy szegmenst, amelyek az egymáshoz viszonyított helyzete fontos tényező.

Inklúzió a társadalomban

A fogyatékoság problematikája és a gyógypedagógia múltja is feltételezhetően egyidős az emberiséggel, így már az ókori Mezopotámiából is vannak fogyatékosokkal kapcsolatos ékírásos emlékek. A mitológiai kultúrtörténetből talán a legismertebb a görög Taigetosz hegyiség legendája, ahonnan a legenda

3. táblázat. A fogyatékossgal élő emberekkel kapcsolatos hazai jogszabályok
Table 3. Hungarian laws for people with disabilities

1993	1993. évi LXXIX. Törvény a Közoktatásról.
1997	1997. LXXVIII. Törvény az épített környezet alakításáról és védelméről.
1998	1998. évi XXVI. Törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.
2003	2003. évi LXI. Törvény a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. Törvény módosításáról.
2004	2004. évi I. tv. a Sportról, 2.§ 3. bek. a fogyatékos sportversenyzőkről.
2007	2007. évi XCII. Törvény: a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.
2009	2009. évi CXXV. Törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról.
2011	2011. évi CX. Törvény a nemzeti köznevelésről .
2011	2011. CCIV. tv. Felsőoktatási törvény 11.§ 1/c, 47.§ 4. pont, 49.§ 8. pont, 108.§ 6. pont.
2013	2013. évi LXII. Törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról.
2015	15/2015. (IV. 7.) OGY határozat az Országos Fogyatékossgügyi Programról (2015-2025.).
2020	1187/2020 (IV. 28) Kormány határozat Az Országos Fogyatékossgügyi Programhoz (OFP) kapcsolódó, 2022 év végéig tartó Intézkedési Terv.

szerint az életképtelen (vagy fogyatékossgal született) újszülötteket dobták le a spártaiak. A fogyatékossg megítélése és a fogyatékossgal élő emberek beilleszkedésének lehetőségei sosem történelmi korokhoz, mint inkább kultúrákhoz voltak köthetők (Konczné, 2019; Kálmán és Könzei, 2002). Az újkor küszöbén, az ipari forradalom kezdetekor érdekességként is megemlíthető, hogy egy igen sajátos foglalkozási rehabilitációs forma indult útjára az 1690-es évek Angliájában, ahol volt olyan manufaktúra, amelyben kifejezetten értelmi fogyatékossgal élő embereket foglalkoztattak melynek célja nem volt más, mint a manufaktúra gyártási titkainak megőrzése (Kálmán és Könzei, 2002). Az értelmi fogyatékossgal élő emberekről az 1700-as évek végén tettek először intézményi szinten pozitív említést. A francia alkotmány 21. cikkelye 1793-ban határozta meg először, hogy „A társadalom köteles eltartani szerencsétlen polgárait, akár így, akár úgy, hogy munkát szerez számukra, akár azáltal, hogy biztosítja a létfenntartásukhoz szükséges eszközöket a munkaképtelenek számára”. Ezzel törvényerőre emelték az értelmi sérült emberek ellátását (Erdei, 2016). A XIX. században az urbanizáció és a technológiák fejlődése vetette vissza a fogyatékossgal élő emberek társadalomban betöltött szerepét és így egyre inkább az állam és az egyházak kezdtek gondoskodni róluk, ami előidézte a teljes szegregációt (Balázs-Földi, 2018). A XX. század elején a két világháború után emberek százazrei váltak mozgásszervi, érzékszervi és pszichésen is fogyatékossgá, hiszen a háború borzalma páratlan mennyiségben okozott fogyatékossgot a veterán katonák között, de ennél is nagyobb csapást mért az értelmi sérültekre a náciizmus, mikor is legitímálta a csökkent értelmi képes-

ségű emberek tömegének legyilkolását (Erdei, 2016). A XX. század vége felé megjelenő emberjogi megközelítés és az esélyegyenlőség fogalmának megjelenése, valamint a megvalósítására tett kezdeti lépések is pozitív irányba mozdították el a társadalmat (Kálmán és Könzei, 2002). A nemzetközi konvenciók (**2. táblázat**), és nyilatkozatok megjelenése segítette világszerte a fogyatékos személyek társadalmi inklúzióját, esélyegyenlőségük biztosítását. Mindezek hazánkban időben később realizálódtak (**3. táblázat**).

Az 1990-es évektől kezdődően egyre több kutatás készült a fogyatékossgal élő emberekkel kapcsolatos társadalmi befogadásról, valamint az őket érintő jogi dilemmákról, így a tanulmányok eredményeképpen számos új a fogyatékossgal élők integrációjával kapcsolatos jogszabály született, amelyek évről évre egyre több fogyatékossgal kapcsolatos dilemmára terjednek ki (Erdei, 2016). A hazai kutatók tanulmányait vizsgálva, arra a következtetésre jutotunk, hogy még a legújabb publikációkban is találunk olyan eredményeket, amelyek nem tükrözik a jogszabályok gyakorlati érvényesülését és azt sugallják, hogy a társadalmi inklúzió még mindig nem minden szempont alapján működik hatékonyan, hiszen más a hozzáállás az egyes fogyatékossgai típusokhoz és ennek valószínűleg az oka a nem elég hatékony inkluzív nevelés. A magyar kutatók társadalmi inklúzióval kapcsolatos tanulmányainak összegzéseként azt látjuk, hogy az átlagos intellektusú felnőtt személyek az értelmi fogyatékossgal élő emberekkel szemben általában a legkevésbé elfogadóbbak, vagyis sokkal jobban elfogadják a hallássérült, a látássérült és a mozgásszervi fogyatékossgal élő személyeket (Kiss, 1996; Gombás 2011; Balázs-Földi, 2020). A tapasztalat azonban az, hogy ezek az

előítéletek az integrációs programok, például integrációs sportprogramok segítségével enyhíthetők, de ehhez szakszerű és hatékony programra van szükség (Dorogi, 2012; Orbán-Sebestyén és mtsai, 2018a), mert az ellenkezőjére is fordulhat. Kiss (1996) tanulmányában középiskolásokat vizsgált, akikről számos társadalmi kérdésben választ várt arra, hogy mit jelent számukra az értelmi fogyatékoság. Erdősi (1987) jóval korábbi kutatását elemezve is az látható, hogy a társadalom az értelmileg akadályozott emberekkel szemben volt a legelutasítóbb már korábban is. A tanulmányában a megkérdezettek közül a legtöbben az „életkori szinthez viszonyított értelmi elmaradást” értik értelmi fogyatékoság alatt, amely számukra is nehezen volt behatárolható, ezért a válaszadók véleménye szerint az értelmi fogyatékosággal élők a „legkevésbé integrálható közösség” (Erdősi, 1987; Kiss, 1996). Illyés és Erdősi korábbi kutatása szerint is az értelmi fogyatékosággal élők a legkevésbé elfogadottak a fogyatékos emberek közül a többségi társadalomban, melyről Papp írt későbbi tanulmányában (Papp, 2001). Pongrácz (2013) és Gulya (2019) általános iskolások körében végzett kérdőíves attitűd vizsgálata során kereste a választ a felső tagozatos tanulók fogyatékosággal élő társaikhoz fűződő hozzáállásával kapcsolatosan. Eredményeik alapján a pozitív attitűdöt a minél fiatalabb életkor, a közvetlen kapcsolat a fogyatékos társsal, illetve a jobb életminőség befolyásolta. A válaszadók neme és a fogyatékosági előtapasztalat nem befolyásolták az attitűdöt, nem úgy, mint Orbán-Sebestyén és munkatársai (2018) által végzett kutatás szerint, akik egy általános iskolásoknak szervezett integrált sporttáborban végzett attitűdvizsgálatnál arra az eredményre jutottak, hogy a lányok elfogadóbbak voltak. Az életkor és a fogyatékosági előtapasztalat esetében ugyanarra az eredményre jutottak, mint Pongrácz (2013). Fischer pedagógusokat és szülőket elemző vizsgálatában már más eredmény született. Egyrészt a szülők szinte minden fogyatékosági típus esetében nagyobb elfogadásról tettek tanúbizonyságot, mint a pedagógusok. Másrészt figyelemreméltó, hogy a látás- és a hallássérült gyermekek mellett az enyhe értelmi fogyatékosággal élőket fogadják el a legjobban. Mind a pedagógusok, mind a szülők azonban a legkevésbé elfogadók a középsúlyosan, illetve a súlyosan értelmi fogyatékos gyermekek iránt (Fischer, 2009). Összegezve elmondhatjuk, hogy a fogyatékoság megítélése és a fogyatékosággal élő emberek beilleszkedésének lehetőségei többnyire kultúrákhoz voltak köthetők (Konczné, 2019; Kálmán és Könczei, 2002). Ez sok esetben hátráltatta, de sokszor elősegítette a fogyatékosággal élő személyek életvitelének minőségét, jogaik ér-

vényesítésének lehetőségeit. Az 1948-as ENSZ határozattól (Emberi jogok egyetemes nyilatkozata) a 2021-es Európai Unió által kiadott, a fogyatékosággal élő emberek jogainak stratégiája című dokumentumig (az Egyenlőség Uniója 2021-2030) hosszú volt az út. A hazai társadalmi integráció vizsgálatáról és az inklúzió lehetséges megvalósulásáról szóló tanulmányok arra világítanak rá, hogy az elfogadás mind a mai napig nem egyértelmű a többségi társadalom különböző csoportjai számára. Ennek okaként a kutatók a tapasztalat és a még mindig jelenlévő szegregációt látják, hiszen addig amíg az inkluzív szemlélet nem jelenik meg a gyakorlatban az élet minden területén, addig az átlagos intellektusú személyek nem ismerik meg kellőképpen fogyatékos embertársaikat. Lényeges azonban továbbra is szem előtt tartani azt a nézőpontot is, hogy sem az „integráció mindenáron” elve, sem pedig a teljes szegregáció nem követhető forma, a kettő között kell megtalálni a hangsúlyt ahhoz, hogy a társadalomban egyensúly legyen (Erdei, 2016).

Inklúzió a pedagógiában

Észak- és Nyugat-Európa országainak már a 1960-as, '70-es évekre visszanyúló inklúziós, integrációs pedagógiai gyakorlata van, nem úgy, mint a közép- és kelet-európai államoknak. Számos nyugat-európai ország már a 70-es években megteremtette az iskolai integrációra vonatkozó jogi háttérrel és a differenciált oktatás alapjait, míg hazánkban ennek első jelentős eredményeket elérő kutatója Csányi Yvonne, aki a nemzetközi szakirodalom alapján kezdte el kidolgozni a hazai pedagógia inklúzióra vonatkozó reformját (Némethné, 2009; Réthyné, 2002a; Fótiné H.É. és mtsai, 2015). A fogyatékosággal élő vagy sajátos nevelési igényű gyermekek nevelésének, oktatásának fejlesztésében az Európai Unió a tanári attitűdöket és tanítási kompetenciákat tartja elsődleges szempontnak (Réthyné, 2002a, 2002b). A hazai integrált nevelés gyakorlata csak a rendszerváltás utáni oktatásban jelenik meg Magyarországon, bár a 80-as években már számos hazai iskolai oktatási kísérlet történt. A hazai gyógypedagógusi szakma így inkább a külföldi szakirodalomra támaszkodva ismerkedett a témával (Csányi, 1990; Réthy E.-né, 2002a). Magyarországon az integrált oktatás először a 90-es évek elején jelent meg a nemzetközi trendeket követve és tanulva, amely rávilágított a legnagyobb hazai problémákra is (Csányi, 1990), amelyek mind a mai napig jelen vannak az oktatásban. A sajátos nevelési igényű tanulók többségi iskolában történő együtt tanulásának lehetősége, hazánkban az 1993-as közoktatási törvény bevezetése óta adott. Mára minden magyar közoktatási intézménynek kö-

telessége lehetőséget biztosítania a sajátos nevelési igényű tanulók számára, amennyiben a tanuló fejlődése a tipikus fejlődésű tanulóval együtt lehetséges. Hazánkban 2007-ben jelentek meg az ún. Egységes Gyógypedagógiai Módszertani intézmények, amelyek óriási változást hoztak az iskolai integráció fejlődésében (Némethné, 2009). Az EGYMI-k alapvető feladata, hogy az utazó gyógypedagógusi hálózat szakembereinek segítségével támogassák a befogadó iskolák módszertani megújulását. A sajátos nevelési igényű tanulók rehabilitációs-rehabilitációs ellátásában hangsúlyos legyen a készség- és képességfejlesztés, az individuális fejlesztés, a tanuló állapotához igazodó sérülés specifikus fejlesztés annak érdekében, hogy lehetővé váljon a gyermek, tanuló optimális szocializációja. Az EGYMI célja, a 2011. évi CXCV. törvényben (a nemzeti köznevelésről 20.§ (9)) meghatározott célokot túl, hogy alakuljon ki olyan szolgáltatási tudás, felkészültség, amely biztosítja a minőségi oktatáshoz való hozzáférést, a sikeres együttnevelés feltételeinek megteremtését, a társadalmi integráció segítését, illetve a munkaerő-piaci esélyek javítását (Utazó pedagógusok jó gyakorlatok kézikönyve, 2009). A tapasztalat azt mutatja, hogy sajnos a pedagógiában megvalósítandó integráció nem zökkenőmentes, hiszen a pedagógusképzésben mind a mai napig csak hiányosan vagy egyáltalán nem szerepel (Dimitriou, 2008; Dorogi, 2012) és kevésnek mondható az is, amit a pedagógus hallgatók, egyetemi kurzusaikon elsajátíthatnak, így az inkluzív oktatási szemlélet nem alakul ki náluk (Kiss, 1996; Kovács és Bihari, 2019; Erdei, 2016; Dorogi, 2012; Szabó és mtsai, 2020; Orbán-Sebestyén és mtsai, 2018b; Orbán-Sebestyén és mtsai, 2019). Évről-évre növekszik a sajátos nevelési igényű (továbbiakban: SNI) tanulók létszáma (KSH, 2018; KSH, 2019), holott a beiskolázott gyermekek száma csökken. A 2019/2020-as tanévben az SNI tanulók száma 55,3 ezer főről 57 ezer főre nőtt (Statisztikai Tükör, 2019. május 28), ami az általános iskolások 7,8%-át jelenti. Többségük, 41 ezer fő (az SNI-tanulók 72%-a) integrált nevelésben, oktatásban részesül. Ahhoz, hogy a többségi iskolákban megvalósuljon az inkluzív oktatás, feloldódjon a társadalmi szférák közötti esélyegyenlőtlenség, a pedagógusoknak a szakmai munka hajlandóságán kívül pozitív attitűddel is kell rendelkeznie. Lényeges szempont az is, hogy a közoktatásban csökkenteni kell a diszkriminációt, és a pedagógusok előítéletességét is, de alapvetően a hazai kutatások azt támasztják alá, hogy a pedagógusok és a pedagógusnak készülő hallgatók a fogyatékossgal élő emberek iránt pozitív attitűddel rendelkeznek (Orbán-Sebestyén és mtsai, 2019, Némethné, 2008; Némethné, 2009). Az integrációt és

az inkluzív testnevelést a szakma megfelelő szemléletmódjának és kommunikációjának (Laoues-Czimbalmos és mtsai, 2018) kialakításával, módszertani-, szakmai-, elméleti és gyakorlati képzésével szükséges kezdeni. Elengedhetetlen mind az edző mind pedig a testnevelő tanárképzésben hangsúlyt fektetni arra, hogy mit jelent az együttnevelés, vagy hogy miképpen kell „együtt foglalkoztatni” a különböző készségű, képességű és különböző háttérrel rendelkező ép fejlődési ütemű és fogyatékossgal élő gyermekeket (Szabó és mtsai, 2020). A mai napig kevés az olyan végzettséggel rendelkező edző a fogyatékossgal élő emberek sportjában és testnevelő tanár a közoktatásban, aki a gyakorlatban is alkalmazható ismeretekkel rendelkezik, és amely módszerek, kompetenciák a sport általi társadalmi integráció folyamatát elősegíthetik (Dimitriou, 2008; Dorogi, 2012; Szabó és mtsai, 2020).

Inklúzió a munka és a foglalkoztatás világában

A fogyatékossgal élő emberek nehézségeiről, problémáiról már az ókorból is találtak feljegyzést (Kálmán és Könczei, 2002). A fogyatékossgal élő emberek beilleszkedése és a fogyatékossgal élő emberek beilleszkedése, integrációjának lehetőségei azonban nem történelmi korokhoz, hanem kultúrákhoz voltak köthetők (Könczné, 2019). Az ipari forradalom előtt a fogyatékossgal élő emberek a helyi társadalomban és a családban is természetesnek tekintett, munkavégzésre képes személyeknek számítottak. Az urbanizáció és a technológiai fejlődés azonban visszavetette a fogyatékos emberek társadalomban és gazdaságban betöltött szerepét és egyre inkább az állam és az egyházak általi gondoskodásra szoruló személyekké váltak (Balázs-Földi, 2018). A XX. század elején a két világháború miatt rendkívül sok ember vált fogyatékossgal, ami miatt nem kerülhette el a társadalom a figyelembevételüket. Már az I. világháború után szakképzésekkel és rehabilitációval segítették a „hadirokkantakat” (Kálmán és Könczei, 2002). 1945 után a kommunizmus idején kizárólag szegregált körülmények között zajlott a munka és az oktatás, kizárva őket a társadalom vérkeringéséből (Balázs-Földi, 2018). A rendszerváltást követően azonban a gazdasági változások hatására megnőtt a munkanélküliség még a szakképzett átlagos intellektusú emberek körében is, így a fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű személyek még nagyobb hátrányba kerültek a munkaerőpiac területén (Gere, 2000). A század vége felé az esélyegyenlőség és az integráció szemléletének megjelenésével, a fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatása külön iparággá vált, amelynek fejlődése ma is folyamatos (Balázs-Földi, 2018). Az Európai Bizott-

ság mai adatai alapján azonban a szociális kiadások harmadik legnagyobb kategóriája a fogyatékossgal élők munkanélküli segélyezése (Európai Unió, 2020). László (2016) szerint a társadalmi integráció megvalósulásához a munkán keresztül vezet az út. A munkaerőpiacon való részvétel lehetővé teszi az öngondoskodást, a megélhetést és szabadabb és teljesebb élet létrejöttét. A munka által az ember megőrzi méltóságát és nagyobb függetlenségre tesz szert. A munka világába történő integráció létrejöttében nagy szerepet játszanak a segítő szervezetek, alapítványok, civil szervezetek és számos olyan munkahely, amely kifejezetten megváltozott munkaképességű és fogyatékossgal élők foglalkoztat (László, 2016). Fontos figyelembe venni az Országos Fogyatékossgügyi Program 2015-2025-re vonatkozó határozatát (Magyar Országgyűlés, Az Országos Fogyatékossgügyi Programról (2015-2025) szóló 15/2015 (IV.7.) határozata.), melynek célja a fogyatékossgal élők és megváltozott munkaképességű személyek minél nagyobb arányú elhelyezkedése a nyílt munkaerőpiacon, melyhez a foglalkoztatókkal kialakított inkluzív kapcsolat megteremtése, mindkét fél felkészítése és ösztönzése révén vezet az út (László, 2016). Az új Alaptörvény felismerte azt a problémát, hogy a fogyatékossgal élők akadályozva vannak alapvető jogiak érvényesítésében, illetve korlátozva vannak a másokkal egyenlő mértékű társadalmi részvétel megvalósításában. Ennek felismeréseképpen deklarálja a fogyatékossg szerinti különbségtételt, garantálja az alapvető jogokat, állami célként tünteti fel a fogyatékossgal élők védelmét és kiemeli a szociális biztonságra való törekvést (Hadi, 2012). Összegzésként elmondhatjuk, hogy a munkavégzés már a kezdetektől minden ember számára alapvető tevékenység volt, így mindazok, akik munkára képes személynek számítottak, dolgoztak. Azután az urbanizáció és a technológiai fejlődés, később pedig az állam és az egyház gondoskodó szerepe vetette vissza a fogyatékos személyek munkavégzési lehetőségeit, majd a XX. századi társadalmi és politikai ideológiák szegregálták őket teljesen a foglalkoztatástól. Csak a társadalmi integráció megjelenésével és az inkluzív szemléletmódok megszületésével kerültek be újra a foglalkoztatás körforgásába olyannyira, hogy ma már külön iparág alakult ki a fogyatékossgal élők foglalkoztatására. A XXI. század elején már az Alaptörvény is garantálja azt a jogot, hogy a társadalom minden tagjának joga van a foglalkoztatásban részt vennie és kiemelt hangsúlyt fektet az inkluzív munkakörnyezet kialakítására.

Megbeszélés és következtetések

A megbeszélés során ismertetjük, hogy az élet mely területein jelenik meg az értelmi fogyatékossgal élők emberek életében az inklúzió és kiemeljük, hogy ott miképpen valósul meg és az milyen hatást fejt ki életükre. Két részes munkánk fókuszában a sport által megvalósuló társadalmi inklúzió áll, amelynek részletes elemzésére a második részben kerül sor. Az elemzés első részében feldolgozott irodalmak összegzésképpen elmondhatjuk, hogy mind a társadalom, mind a pedagógia, mind pedig a foglalkoztatás területén ma már az inklúzió alkalmazása alapvető jelenség és ahhoz, hogy a sport közegében is megvalósítható legyen az inklúzió, feltétlenül ismerni kell a társadalomban, a pedagógiában és a foglalkoztatásban is megjelenő attitűd mintákat és azokat az alkalmazott szakmai módszereket, technikákat, amelyek átvihetők a sport és a testmozgás közegébe is.

Inklúzió a társadalomban

Kérdésfelvetésünkre – miszerint milyen tényezők vezettek az inkluzív szemléletmód elterjedéséhez a modernkori társadalomban, valamint, hogy hogyan változott és mi alapján fejlődött a többségi társadalom attitűdje az értelmi fogyatékossgal élők emberek iránt – a feldolgozott szakirodalmak alapján megállapítható, hogy a fogyatékossg és azon belül az értelmi fogyatékossg megítélése az ókortól napjainkig nagy változásokon ment keresztül. Az, azonban tény, hogy a fogyatékossg megítélése és a fogyatékossgal élők emberek beilleszkedésének lehetőségei sosem történelmi korokhoz, mint inkább kultúrákhoz voltak köthetők. Míg az ókorban is van példa arra, hogy a fogyatékossgal élők is ugyanúgy dolgoztak, mint mindenki más, egyes kultúrák kivették magukból őket. A XX. század végén intézményesített integráció folyamatos fejlődése azonban nagyban hozzájárult életvitelük minőségének javításában, jogaik érvényesítésében és lehetőségeik kiszélesedésében. A hazai társadalmi integráció vizsgálatáról és az inklúzió lehetséges megvalósulásáról szóló tanulmányok arra világítanak rá, hogy az elfogadás mind a mai napig nem egységes és egyértelmű az átlagos intellektusú emberek számára, melynek oka a még mindig erőteljesen jelenlévő szegregáció és a nem elegendő inkluzív gyakorlat. Következtetésképpen elmondhatjuk, hogy a társadalmi integráció fejlődése csak az inklúzióval való azonosulás után, a megfelelő inkluzív környezet és körülmények megteremtésével valósulhat meg.

Inklúzió a pedagógiában

Míg Nyugat-Európában már a múlt század közepe óta, Magyarországon csak a rendszerváltás idején kezdődött meg az integráció a pedagógiában, amelynek első lépései, a tanári attitűdök és kompetenciák felülvizsgálata és fejlesztése volt. Kérdésfelvetésünkre, miszerint milyen tényezők vezettek az inkluzív szemléletmód megvalósulásához a pedagógiában, válaszukat a következőkben fejtjük ki. A fogyatékos-sággal élő vagy sajátos nevelési igényű gyermekek integrációját hazai gyakorlati tapasztalat és kutatási eredmények híján eleinte csak a gyógypedagógiával foglalkozó pedagógusok kezdeményezték a nyugat-európai szakirodalmi példákra és módszerekre támaszkodva, mígnem az 1993-as közoktatási törvény is szabályozta ezt és beemelte a közoktatásba. 2007 óta már az ún. Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmények is működnek Magyarországon a többségi iskolai integráció mellett, amelyek elindítása mérföldkő volt a fogyatékos-sággal élő gyermekek oktatásának fejlesztésében. Sajnos mind a hazai kutatások, mind pedig a gyakorlat azt mutatja, hogy a pedagógusképzés továbbra sem kezeli kiemelt helyen az integrált oktatás és az inkluzív pedagógia szükségességét és szerepét, amely a hazai tanulmányok szerint az értelmi fogyatékos-sággal élő gyermekek integrációját sújtja a legjobban, pedig a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján egyre nagyobb mértékben szükség lenne rá az évről évre emelkedő SNI tanulók számának növekedése miatt. Az integrációt és a testnevelés, valamint a sportoktatás általi inklúziót a szakma megfelelő szemléletmódjának formálásával és minél több elméleti és gyakorlati képzés szervezésével kellene folytatni. Lényeges lépés lenne ez mind a testnevelő tanár mind pedig az edzőképzésben is, hiszen a hazai tanulmányok szerint is a testnevelés gyakorlata által valósítható meg legkönnyebben az ún. „együtt foglalkoztatás” a különböző képességű és fejlődési ütemű gyermekek között.

Inklúzió a munka és a foglalkoztatás világában

A fogyatékos-sággal élő emberek foglalkoztatása már az ókorban is elfogadott tény volt, hiszen a munkafolyamatokban mindenkinek – aki fizikailag alkalmas volt – részt kellett vennie kortól, nemtől és képességtől függetlenül. Az ipari forradalom után az urbanizáció és a technológiai fejlődés vetett vissza ennek az elvnek, mert a fogyatékos-sággal élő embereket egyre inkább az állam és az egyházak általi gondoskodásra szoruló személyekké nyilvánították. Ezzel egyidőben elkezdődött az a fajta szegregáció is, ami később számos társadalmi problémát okozott ahelyett, hogy a fogyatékos-sággal élő embereket se-

gítette volna. 1945 után már kizárólag szegregált formában zajlott a foglalkoztatás és így a század végére a piacgazdaság és annak hatásaként a munkanélküliség megjelenésével még nagyobb hátrány érte a fogyatékos-sággal élő emberek foglalkoztatását.

Kérdésfelvetésünkre, miszerint milyen változást idézett elő az inkluzív szemléletmód és ennek gyakorlati megvalósulása az értelmi és egyéb fogyatékos-sággal élő emberek foglalkoztatása területén, a válaszukat a következőképpen fogalmaztuk meg. A XXI. század kezdetén az integráció és az esélyegyenlőség megjelenésével a fogyatékos-sággal élő és megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatására külön oktatáspolitikai és iparág alakult, amely számos területen új lehetőséget biztosított számukra. Több magyar tanulmány és az Európai Unió foglalkoztatás politikája szerint is a társadalmi integrációhoz a munkán és közös foglalkoztatáson keresztül vezet az út, hiszen a munkaerőpiacon való részvétel lehetővé teszi mindenkinek számára az öngondoskodást, a megélhetést és a szabadabb és teljesebb élet létrejöttét. A munka által az ember megőrzi méltóságát és nagyobb függetlenségre tesz szert. Magyarországon az Országos Fogyatékos-ságügyi Program 2015-2025-re vonatkozó határozatának célja, hogy minél nagyobb arányban segítse a fogyatékos-sággal élő emberek elhelyezkedését a nyílt munkaerőpiacon, melyhez a foglalkoztatókkal kialakított jó kapcsolat megteremtése a munkahelyi attitűd pozitív irányba történő megváltozása és mindkét fél felkészítése révén vezet az út. A munkában megvalósuló integrációról szóló kutatások összegzésekként elmondhatjuk, hogy a legfontosabb teendők a hazai szabályozás egységesítése, a munkáltatókban élő sztereotípiák lebontása, a pozitív munkahelyi attitűd kialakítása, támogatások és kedvezmények biztosítása, a jó gyakorlatok bemutatása és a fogyatékos-sággal élő emberek számára minél több szakirányú végzettség megszerzésének biztosítása alapján vezet az út.

A munka második része, amelyben „az inklúzió a sportban” terület elemzése olvasható, a Magyar Sporttudományi Szemle következő számában jelenik meg. Ebben a részben olyan elemeket tárgyalunk, mint a különböző fogyatékos-sági típusok elkülönülése, a fogyatékos-sággal élő emberek sportjának kezdetei, az értelmi fogyatékos személyek inkluzív sportjának hazai és nemzetközi megjelenése, a sport integrációs szerepe, a sport általi elfogadás és a különböző társadalmi csoportok attitűdje és megváltjuk azt a kérdésfelvetésünket is, miszerint milyen hatásai vannak az inkluzív sportnak a fogyatékos-sággal élő emberek integrációjára és milyen gyakorlati megvalósítások születtek ennek kapcsán.

Elemzésünkben kitérünk az iskolai sport fontosságára és inklúziós hatásaira, valamint az inklúzió által megvalósított integrációra, melynek jelentős szereplői a segítő szakmát választó szakemberek.

Felhasznált irodalom

- Balázs-Földi E. (2018): Fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalókkal kapcsolatos attitűdök. Doktori értekezés, Debreceni Egyetem, Ihrig Károly Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola.
- Balázs-Földi E., Villás M. (2020): Fogyatékosággal élő személyek sportolásával kapcsolatos attitűdök, avagy: fontos-e a sport a fogyatékosággal élő emberek életében? *Különleges Bánásmód*, **6**: 1. 19-34.
- Bíróné Nagy E. (2004): *Sportpedagógia. Kézikönyv a testnevelés és a sport pedagógiai kérdéseinek tanulmányozásához*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Bíróné N.E., Bognár J., Farkas J., Gombocz J., Hamar P., Kovács A.T., Mészáros J., Ozsváth K., Rétsági E., Rigler E., Salvara I., Szabó B., Tihanyiné Á., Vináné K.Á. (2011): *Sportpedagógia – Kézikönyv a testnevelés és a sport pedagógiai kérdéseinek tanulmányozásához*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest Nordex Kft.
- Csányi Y. (1990): Fogyatékosok integrációja – nemzetközi és hazai kitekintés. *Gyógypedagógiai Szemle*, **4**: 271-279.
- Dimitriou Sz. (2008): Integrált/inkluzív oktatásban részesülő fogyatékos tanulók oktatása Magyarországon. Doktori értekezés, Semmelweis Egyetem Nevelés- és Sporttudomány Doktori Iskola.
- Dorogi L. (2012): A fogyatékos személyek teljesítménysportja és annak hatása a sport különböző szintereire. Doktori értekezés, Semmelweis Egyetem Nevelés- és Sporttudományi Doktori Iskola.
- Erdei N. (2016): A fogyatékkal élő emberek elutasításának és elfogadásának története napjainkig és helyzetük a mai oktatási rendszerben. *Különleges Bánásmód*, **II**: 3. 41-49.
- Erdősi S. (1987): *Az épek fogyatékosokhoz fűződő társas kapcsolatait befolyásoló tényezőkről*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Évkönyve X., Budapest, 120-127.
- Európai Unió (2007): *Fehér könyv a sportról*. Brüsszel, 2007. from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52007DC0391>.
- Európai Unió (2020): *Az Európai Unió növekedési és foglalkoztatási stratégiája*. Brüsszel, 2020, from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52010DC2020>.
- Fischer G. (2009): Az integrációval kapcsolatos attitűdök kutatása. *Gyógypedagógiai Szemle*, **37**: 4. 254-268.
- Fótiné H.É., Berencsi A., Lénárt Z., Tóthné K.K., Vámos T. (2015): Nemzetközi kitekintés az inkluzív testneveléssel kapcsolatos kutatásokra a sajátos nevelési igényű tanulók szemszögéből, In.: Révész László és Csányi Tamás (szerk.) (2015): *Tudományos alapok a testnevelés tanításához. II. kötet: A testnevelés és az iskolai sport neveléstudományi, pszichológiai és kommunikációs szempontú megközelítései*. Magyar Diáksport Szövetség, Budapest. 177-197.
- Gere I. (2000): A megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatását segítő állami támogatások. Kutatási Zárójelentés. In: *Állami támogatások és célszervezetek: az ezredforduló rendszerének tanulságai*. Szerk: Könczey Gy. (2009): *Fogyatékoságtudományi Tanulmányok*. ELTE, Bárczi G. Gyógypedagógiai Kar, Budapest, 6-56.
- Gombás J. (2011): Fogyatékosok sportja helyett adaptált sport – avagy a paradigmaváltás jótékony hatása. *Magyar Sporttudományi Szemle*, **48**: 27-31.
- Gulya N. (2019): Egy fogyatékosággal élő emberekkel kapcsolatos komplex szemléletformáló program hatásvizsgálata. Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger, *Szakmódszertani és más emberközpontú tanulmányok*, 227-238.
- Hadi N. (2012): Az Alaptörvény fogyatékosággal élő személyeket érintő rendelkezéseinek értelmezése. *Jogtudományi Közlöny*, 209-216.
- Kálmán Zs., Könczei Gy. (2002): *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Osiris kiadó, Budapest. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_a_taigetosztol/adatok.html.
- Kiss Á. (1996): Értelmi fogyatékosok a középiskolások szemével. *Iskolakultúra*, **1**: 33-37.
- Kiuppis F. (2018): Inclusion in sport: Disability and participation. *Sport in Society*, **21**: 1. 4-21.
- Könczné (2019): A gyógypedagógia múltja és jelene, a szegregációtól az inklúzió felé. Budapesti Pedagógiai Oktatási Központ. Retrieved 2019.04.01. from https://www.oktatas.hu/koznevelés/pok/budapest/opn_jogyak_minden_isktipus?printMode=true.
- Kovács K. (2016): Sport és inklúzió. In: *Inkluzív nevelés – inkluzív társadalom*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 294-316.
- Kovács E., Bihari Zs. (2019): Pedagógushallgatók fogyatékkal élők együttneveléséről alkotott véleményei., *Educatio*, **28**: 4. 819-828.
- Központi Statisztikai Hivatal (2018): Oktatási adatok 2018/2019.

- Központi Statisztikai Hivatal (2019): Oktatási adatok 2019/2020.
- Laoues-Czimbalmos N., Müller A., Bácsné Bába É. (2018): Fogyatékosággal élő személyek sportolásával foglalkozó sportszervezet kommunikációs sajátosságainak vizsgálata, In.: *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, XIII: 3-4. 119-128.
- László V. (2016): A fogyatékosággal élők helyzete a munka világában. MultiScience – XXX. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference, University of Miskolc, Hungary, 21-22.
- Myśliwiec, A., Damentko, M. (2015): Global initiative of the special Olympics movement for people with intellectual disabilities. *Journal of Human Kinetics*, 45: 253-259.
- Némethné, T.Á. (2008): Teachers' attitudes towards integration. *International Magazine for Educational Sciences and Practice*, 3: 31-36.
- Némethné T.Á. (2009): Tanári attitűdök és inkluzív nevelés, *Magyar Pedagógia*, 109: 2. 105-120.
- Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség (2009): *Utazó pedagógusok jó gyakorlatok kézikönyve*. Sopron.
- Orbán-Sebestyén K., Ökrös Cs., Sáringerné Sz.Zs., Jeager P. (2018): Érzékenyítés sporttal – avagy az "Integrált Tenisz Erzsébet-tábor" hatása tipikusan fejlődő kisiskolás gyermekekre. In.: *Tanulmányok a 47. Mozgásbiológiai Konferencia előadásiból*. Magyar Edzők Társasága, Budapest, 155-170.
- Orbán-Sebestyén K., Sáringerné Sz.Zs., Hunyadi K. (2018a): Inkluzív sportoktatás az integrált szemléletű nevelésben – A Testnevelési Egyetem Inkluzív sportoktatói szakirányú továbbképzésének előzményei. *Testnevelés Sport Tudomány*, 3: 1-2. 73-78.
- Orbán-Sebestyén K., Sáringerné Sz.Zs., Ökrös Cs. (2019): Egyetemi hallgatók fogyatékosággal élő emberek iránti attitűdjének vizsgálata (feltérképezése). XVI. Országos Sporttudományi Kongresszus 2019. június 5-7. Nyíregyháza. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 79: 72.
- Orbán-Sebestyén K., Sáringerné Sz. Zs., Farkas J., Ökrös Cs. (2020): Nemzetközi kitekintés a sport általi inklúzió attitűdváltozásokra gyakorolt hatásával kapcsolatos – a Speciális Olimpia mozgalmában végzett – tanulmányokról. VI. Sporttudományi PhD Szimpózium Program és absztraktfüzet, Testnevelési Egyetem, Budapest. 50-51.
- Papp G. (2001): Hol tartunk ma? – Információk a tanulásban akadályozott gyermekek integrációjáról. *Fejlesztő Pedagógia*, 4-5: 27-34.
- Pongrácz K. (2013): Többségi általános iskolások sajátos nevelési igényű gyermekekkel szembeni attitűdjének vizsgálata. *Gyógyypedagógiai Szemle*, 41: 3. 197-207.
- Réthy E.-né (2002a): Integrációs törekvések Európában. In: Bábosik István és Kárpáti Andrea (szerk.): *Összehasonlító pedagógia*. BIP, Budapest. 314-332.
- Réthy E.-né (2002b): A speciális szükségletű gyermekek nevelése, oktatása Európában. *Magyar Pedagógia*, 102: 3. 281-300.
- Schalock, L.R., Luckasson, R., Tassé, M.J. (2021): *Intellectual disability: Definition, diagnosis, classification, and systems of supports*. 12th Edition, American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, from: <https://www.aaid.org/intellectual-disability/definition>.
- Siperstein, G.N., Norins, J., Corbin, S., Shriver, T. (2003): Multinational study of attitudes toward individuals with intellectual disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 3: 2. 143-155.
- Special Olympics Global Reach Report 2020, Special Olympics Inc., 2020, from: <https://www.specialolympics.org/about/reports>.
- Szabó Z., Ács P., Kéri K., Pusztafalvi H., Vass L. (2020): Fogyatékosággal élők sportjával kapcsolatos attitűdvizsgálat. *Sport és Egészségtudományi munkafüzetek*, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, IV: 2. 40-55.
- Tóthné Kálbli K. (2019): *Szakirodalmi áttekintés a sajátos nevelési igényű tanulók fittségi vizsgálatairól. A NETFIT® sajátos nevelési igényű gyermekekre történő adaptációjának megvalósítása*. Magyar Diáksport Szövetség, Budapest.
- Wisinger J. (2009): Így kezdődött itthon. In.: *Magyar Speciális Olimpia Szövetség: Hadd, küzdjék bátran!* MSOSZ, Budapest, 17-28.
- World Health Organization (2016): Health Topics: Disability, Genf, from: <http://www.who.int/topics/disabilities/en/>.

Hivatkozott jogszabályok:

1993. évi LXXIX. Törvény a Közoktatásról
1997. LXXVIII. Törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
1998. évi XXVI. Törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
2003. évi LXI. Törvény a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. Törvény módosításáról

2004. évi I. tv. 2.§ 3. bek. Sporttörvény a fogyatékos-
ságról

2011. évi CXCV. Törvény a nemzeti köznevelésről

2011. CCIV. tv. Felsőoktatási törvény 11.§. 1/c, 47.§

4. pont, 49.§ 8. pont, 108.§ 6. pont

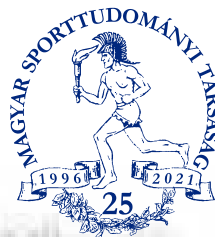
2013. évi LXII. Törvény a fogyatékos személyek jo-

gairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló
1998. évi XXVI. törvény módosításáról

2015. A Magyar Országgyűlés, az Országos Fogyaté-
kosságügyi Programról (2015- 2025.) szóló
15/2015 (IV.7.) határozata, 2020. Országos Fogyaté-
kosságügyi Program, 1187/2020 (IV. 28)

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

FELHÍVÁS

A Magyar Sporttudományi Társaság
mint főrendező
és a

Szegedi Tudományegyetem
Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
mint tárrendező

2022. júniusában

Szegeden
rendezi meg

a XIX. Országos Sporttudományi Kongresszusát

További információk később a honlapon
(www.mstt.hu)

„Sporttudomány az egészség és
a teljesítmény szolgálatában”